

Nyílt levél Marschall Miklósnak

Kedves Miklós,

Kínos helyzetben van a közélet iránt érdeklődő magyar állampolgár. Olvassa Marschall Miklós cikkét a Népszabadság 1998. augusztus 2-i számában és nem érti.

Marschall szerint a magyar kulturális politikának (vajon kit fed ez a személytelen szerkezet?) a klientúra kiszolgálása vagy a hosszú távú nemzeti kulturális stratégia kínálása között kell választania, amely a következő mondata szerint egyenértékű a status quo védelmezése és a kreativitás közötti választással.

De tényleg ezek lennének a magyar kultúrpolitika előtt álló dilemmák? Melyik klientúráról van szó? Tényleg egyenértékű-e a hosszú távú nemzeti politika és a kreativitás választása? *Csak* a kreativitást választó kultúrpolitika lehet hosszú távú és nemzeti?

Aggódás: „A demokrácia kulturális teljesítménye eddig csalódást okozott.” Egyetértsek? Talán, nem tudom.

Bizonyos, hogy „mindenolvasó és mindennéző” vagyok, de az általam olvasott írásművek, megnézett filmek, TV-, és rádióműsorszámok, képzőművészeti alkotások között igen ritka az, amelyben új, mély, eredeti gondolat fedezhető fel, vagy más okból katartikus élményt okoz. De a szakmák vezetői által irányított országunkban távolról sem vagyok bizonyos abban, hogy ilyenek nem is születtek. Igazán el tudom képzelni, hogy kitűnő drámák, zeneművek sohasem kerülnek előadásra, filmek elkészítésre, mert a különböző érdekcsoportok nem támogatják hogy nyilvánosságra kerüljenek. Színházi előadások, koncertek, versek múlnak el nyomtalanul, mert nincs róluk felvétel, sokszorosítás, terjesztés, értő és méltató, vagy pártfogó híradás. A napi sajtó nem érzi kötelességének, hogy a hazai kulturális kínálatról és eseményekről nagyobb terjedelemben adjon értékelést. A művészi szakmák vezető szaktekintélyeiről *azt* látom, hogy publicisztikájukban – tisztelet a kivételnek - jórészt önmagukkal, a szakmával és kevésbé a közösség életét, sorsát érintő kérdésekkel foglalkoznak. Az a sommás benyomásom továbbá, hogy a művészeti ágazatok közismert kibocsátóinak nagy része, és talán ez a helyes kifejezés alkotók helyett, nem is látja és nem szereti vagy gyűlöli az őt körülvevő valóságos, itteni világot, hanem csak, hozzá minél jobban alkalmazkodva, meg akar élni belőle, és ez talán a kulturális közészer egyik forrása. Ephraim Kishon érdekes írásokat tesz közzé, két nézőpontból, de legalább egy eredeti nézőpont nélkül csak szótárt lehet írni. Azt hiszem, hogy az iparművészet fellendülőben van, a fejlődő bolthálózatot nagy számú gyártó látja el - nemcsak bővli - áruval és a külföldi turizmus által finanszírozott verseny itt, úgy látszik, jó hatású. DE népművészet néven a sátrakban egyre több az orosz Gorbacsov, és tányérsapka, és a nívós kerámia, hímzés egyre kevesebb. De hol van ilyen verseny a – nem a nézők, hanem a pártérdekek és a reklámszakma által irányított - TV-ben és rádióban? Nyilvánvaló, hogy a nyomorszint alatt élő értelmiség nem képes egészséges versenyt fenntartó méretű piacot teremteni a nagyobb értékű kulturális javak számára. A közészer indokolása ugyanúgy nem intézhető el egy bekezdéssel, mint egy mondattal.

„Markáns kulturális politikára van szükség” - így Marschall – „Olyanra, amely nem sérti a kultúra öntörvényű autonómiáját.” Nos természetesen minden szakma, továbbmegyek, mindenki szereti az öntörvényű autonómiát, hiszen kellemetlen a beázó lábbeli, a hasban felejtett fogó, vagy a feleslegesen elveszített per, a repedező fal és az agyonmetszett őszibarackfa a megértő szakmán kívüliek általi bolygatása. És különösen kellemetlen az életművel alátámasztott művészi tekintély számára, ha a megrendelőnek a hozzáértők céhének arisztokratizmusa jegyében eleve lenézett elképzelései, sőt igényei vannak. De Miklós, éppen ezek az öntörvényű autonóm testületek hoznak mindig politikai döntéseket, ahogy írod: „Én támogatom a Te jelöltet, ha Te támogatod az én jelöltemet.” Talán azért is, mert nincs ott egy határozott minisztérium, aki a közérdeket képviselve feltenné a kérdést: Vajon ez a dráma, vagy az a könyv mennyiben járul hozzá a köz „csinosodásához”? Hiszen a művészi szabadság, a megvalósult gondolat szabadság nem teszi a kulturális kibocsátók/szolgáltatók és szolgáltatásaik hatását egyenértékűvé nem a közönség, hanem a köz számára, és a közérdeket képviselő államnak éppen e hatásokat kellene vizsgálnia.

Kiemelkedő teljesítményekben, sikerekben testet öltő kulturális vagyongyarapodás legitimálhatná a közpénzek felhasználását – írja Marschall.

De vajon tényleg ez-e a legnagyobb gond a magyar kultúrával, kedves Marschall Miklós? Tényleg a *hatás milyenségétől* független kreativitás, a szublimált teljesítmény lenne a legfontosabb, ezzel kell-e legitimálni? Vágyunk-e – példának okáért - sok, zseniális horogkereszt-tervező sok és sok példányban megjelenő műveire? Mondjuk, igen kitűnő kínai operaházak-e azok, amelyek a leginkább kellene ennek az országnak (értsd: ez-e a leghasznosabb a közösség számára), minden megyei városba, minden nap egy vagy több előadással? Elég-e a kulturális termék esztétikai minősége az *externalitások* figyelmen kívül hagyásával? A kreativitást kérjük-e számon elsősorban, mi, adófizető állampolgárok a Minisztériumtól? Ilyen legyen-e az a kétségkívül hiányzó markáns kulturális politika? Nem arról van-e szó, hogy a minőség csak *szükséges*, de egyáltalán *nem elégséges* feltétele az állam támogatásának. Hiszen a jelző nélküli minőség elkel a nemzetközi piacon.

Én nem csak a kreativitást kérném számon elsősorban a Minisztériumtól. A kultúra bizony – eredményesebb korokban - elsősorban nem egy szakma belügyét képező látvány-, vagy hangminőség, különösen nem a támogatás szempontjából. Egyes országokban, és bizonyos korokban a kulturális szolgáltatások persze azzá – az ország népességének nagy része számára idegenné, egyes rétegek státuszfogyasztásának tárgyává – válhatnak, ahogy ma a magaskultúra egyes szolgáltatásai. Talán nem feltételezem rosszul, hogy paradox módon esetleg éppen ez lehet a belföldi magaskultúra szürkességének egy másik oka. A kulturális szakmák megkapták vágyott öntörvényű autonómiájukat, de ezzel elvesztették közönségüket, és ekkor persze marad a graffiti-agresszivitás, a „média”, a marketing, meg a minisztériumi PR mint végső gyógyszer ez ellen.

Másrészt, kell-e idézni a könyveladási statisztikákat és azt, hogy mi az, ami elsősorban kelendő? Kell-e idézni a TV-műsorszámok nézettségi adatait? Kiemelkedő szolgáltatókat igényes közönség nevel, és a tolerancia valamint a másság ideológiájának túltengése aligha kedvez a különbséget tenni akaróknak, az értéket úgy keresőknek és találóknak akik ezzel együtt értéktelent és nemcsak esztétikai értéktelent is mernek mondani. Az agresszív parlagi szórakoztatóiparnak az igényes közönség természetesen nem kell, hiszen ő szándékozik a maga szintjén álló normát teremteni. Kedves Marschall Miklós, vajon milyen hatást gyakorolt egy századfordulós közepes népszínmű a nézők szellemére, indulataira, ideáljaira, céljaira, és milyen hatást gyakorol egy mai rock-koncert? Vagy mit sugallt egy közepes magyar nóta, egy közepes bécsi keringő akkoriban és mit sugallt egy mai közepes rap?

Én bizony többet várok a minisztertől, és nem elsősorban a kiemelkedő sikerekben és teljesítményekben testet öltő kulturális vagyongyarapodással mérném teljesítményét, hanem az állampolgárok jellemének fejlődésében, erényeinek gyarapodásában, lelkületének jobbulásában, röviden szólva a közművelődésben. Bevallom, hogy a kultúra és a művészetek által elsajátítható készségek és tudás között nem a fantáziát, kreativitást, kommunikációt, és a design-t említeném, hanem a művészetek művelését és - igen - élvezetét, a növekvő képzelőerőt, az izmosodó építő képzeletet, az egyre megbízhatóbb ítélőképességet, alkotóképességet, alkotásvágyat, kifejezőerőt, kifejezőkészséget és -képeséget, szépérzékét, jó ízlést, környezetalakítást, a művelődés lényegeként pedig nem a statisztikai rendszerben kulturális termékként vagy szolgáltatásként besorolt javak fogyasztását, hanem olyan spontán vagy öntevékeny folyamatot, amelynek révén mindez megvalósul. Nem félek világos szavakkal e múlt századi eszméket hirdetni, mert a makro szintű közgazdasági racionalitás ma is e már bevált politika mellett szól. Ellene szól persze sok más: az országba importált kulturális javak gyártói, exportőrei és importőrei – hiszen ebből élnek. Ellene szólhatnak mindazok a szolgáltatók, akikben alacsony a társadalmi felelősségérzet, vagy is nem számolnak cselekedeteik másokra gyakorolt hatásával, és akik soha sem próbáltak ilyen szolgáltatásokat nyújtani. Felhördülnek a libertarianusok, szabadosok, deviánsok és anarchisták akik mindenfajta kötöttség ellenfelei. Tiltakoznak a céhek nem ehhez szokott vezetői. Nem folytatom a sort.

De a kultúrák itt és most (valamint másutt és máskor soha) sem egyenértékűek egymással. Bár nagyra tartom és szívesen megnéznék egy filmet erről, nem szeretném, ha a Minisztérium igyekezne *itt* meghonosítani a perui magassági növénytermelők magaskultúráját a termékenységű szertartásokkal. Különösen nem szeretném, ha agresszív médiakampánnyal kívánnák ugyanezt elérni. És számon kérném, hogy a magyar kultúra – a miniszter minisztersége idején - vajon mennyire járult hozzá az ország népessége, a nemzet erényeinek fejlődéséhez, mennyivel boldogult jobban az ország és a nemzet a Minisztérium tevékenysége következtében. Számon kérném azt, hogy mennyiben sáfárkodott jól a Minisztérium pénzünkkel annak érdekében, hogy az ország népessége, vagy a nemzet fiai és

leányai ne tékozzák el saját maguk és embertársaik számára haszontalanul, vagy éppen kárt okozva maguknak és másoknak életüket. Ehhez képest egészen másodlagos, bár nem lényegtelen kérdés az, hogy ezt bizottságosdival, vagy teljhatalmú hivatalnokokkal érik el. Szekularizált korunkban az egyházak immár nem képesek pozitív ideálokat felmutatni és eredményesen hirdetni. Ha a társadalomban nincs olyan intézmény, amely pozitív ideálokat hirdet, az állami igazságszolgáltatás kényszerül utóvédharcokra a társadalom samuelsoni hatékony, igazságos működése érdekében. A kultúrák Marschall Miklós szerint sem egyenértékűek, hiszen Havellel felszólal a múltra épülő azonosságtudatot hordozó kultúrával szemben.

Az állampolgár egyáltalán nem szüntetné meg a Nemzeti Múzeumot, a Nemzeti Színházat és nevésségesnek tartja azt az elképzelést, hogy ezeket az intézményeket a versenyszférába tereljék. Ellenkezőleg, szigorú külső ellenőrzéssel megerősítené ezeket az intézményeket, hogy ne lehessen például régészek tevékeny bűnrészességével, a Környezetvédelmi Minisztérium finanszírozásában a nemzeti örökséget olyan botrányos módon rombolni, amint az a Korvin téri mélygarázs, vagy a világörökség részét képező budai várban a régi Hadügyminisztérium melletti új lakóháznegyed körül ingatlanfejlesztési érdekekből történt és történik.

Én nem az *ország* identitásáról beszélnék miniszterként vagy kultúrpolitikusként, hanem a magyar állampolgárok öntudatáról. *A magyar állampolgárok öntudata* azt jelenti, hogy tudják, hogy magyar állampolgárok, és ebből a tényből kifolyólag bizonyos mértékig közös sorsuk van, közös sorsukat az ország történelmi múltja, jelenlegi közös törvényeik, az ország jelenlegi helyzete: szegénysége, költségvetésének hiánya, védhetetlen földrajzi helyzete, gyenge hadserege, jelenlegi közös nyelvük mindenképpen nagy mértékben befolyásolja. Tudják azt, hogy ennek az országnak a polgáraival azonosak, ilyenként érdekeik képviselőire és védelmére alkotmányuk és törvényeik szabályai szerint képviselőket választanak, és fenntartják államukat. Tudják, hogy a közös sorsban természetesen azon magyar állampolgárok is osztoznak, akiknek nincs azonosságtudatuk, vagy akiknek más országgal vagy más ország polgáraival van azonosságtudatuk. És tudják, hogy sorsukat képesek jó irányban is befolyásolni, ha közösségként lépnek fel, fellépnek és államukat felhasználják közös érdekeik képviselésére.

Az adófizetőnek sem az ágazati reszortfelelős, sem a kultúra első számú lobbistája, PR-ügynöksége nem tetszik, ha a magyar kulturális minisztériumról van szó. Az adófizetőnek egy felelős magyar minisztérium tetszik, felelős miniszterrel, aki államférfiúi világlátással és bölcsességgel irányítja az állam kulturális ügyeinek intézését.

Ez az államférfi s minisztériuma többek között igyekezne – no nem elfogadtatni a társadalommal valamit – hanem felvilágosítani az ország polgárait például arról, hogy milyen fontos, hogy saját, *őket magukat segítő kultúrájuk* legyen, amely számukra például nem az ír sör, vagy a dán tej mértéktelen tiszteletét diktálja, hiszen az, bármily fincsi is, folyadékként vagy licenszként csak külföldről hozható be, és nem bizonyos, hogy nálunk nincs ugyanolyan jó. Hogy milyen fontos, hogy az ifjúság a nap hat órájában háttérzeneként ne számára érthetetlen nyelvű és nem egészen világszínvonalú – mondjuk így – zenét hallgasson, hanem például saját kulturális örökségét is, amelyet szülei, nagyszülei hallgattak, sőt énekeltek, és aminek ugyebár megint kedvező hatása van például a fizetési mérlegre, sőt egyes belső kulturális ágazatokra is. Hogy milyen fontos, hogy a népszerűség erényeit fejlesztő kultúra teret kapjon, és az állam elsősorban azt támogassa, amely a pályázók által bizonyíthatóan az ország népének felemelkedését szolgálja. Nem félne attól, hogy nincsenek támogatható erények, és hogy nincs az erények fejlődését előmozdító kultúra. S tudná, ha nincs, a politika meghirdetése és a támogatások hallatán majd lesz.

Az én miniszterem egyáltalán nem próbálná jól szervezett kommunikációs kampányokkal eladni a kulturális középszert, koalíciót, szövetségeket pedig nem *mindenféle* kultúra köré igyekezne szervezni, hanem az ország felemelkedését elősegítő kultúra érdekében. Nem „a” kultúrát kell támogatni, hanem azt a kultúrát, amely leginkább segíti itt és most ennek az országnak a népességét és ezt a nemzetet abban, hogy boldoguljon. Az ország lakossága nem buta és lelke mélyén legtöbbször nem torz. Ha azt látja, hogy érdekes, szép és hasznos dolgokat kínálnak neki, vevő lesz rá, az agresszív marketinggel terjesztett kulturális szemét mellett is.

És valóban világosabb megbízást kellene adni a kulturális döntésekbe bevont szakmai testületeknek és civil szervezeteknek. Ehhez viszont előbb ki kellene dolgozni azokat a nem esztétikai értékeket, azt a politikát, amelyet azután a Miniszter meg bizottságai megvalósítanak.

Én, mint magyar állampolgár, sohasem választanék követendő modellt, gazdag nyugat-európai országot különösen nem. Azt várnám el a minisztertől, vagy az őt delegáló párttól, hogy vegye a fáradságot és elemezze a hazai helyzetet, itt és most, ehhez, ha kell készíttessen új statisztikát. És a helyzetből, meg a választók által hitelesített politikai prioritásaiból vezesse le politikáját. Ha valaki szereti a modelleket, *ez* lesz neki a magyar modell, bár a világ minden jó kormánya így jár el.

Kedves Miklós, én a kultúrpolitikusoktól is most már azt várom, hogy szakmai részletkérdések helyett vegyék elő a valóban számomra, számodra, ennek az országnak a lakói és ennek a nemzetnek a tagjai számára lényeges kérdéseket és azokkal foglalkozzanak. Röviden szólva ne azzal, hogy hogyan emelje fel e nép a kulturális ágazatot, hanem, hogy hogyan járuljon hozzá a kulturális ágazat a kormányzat hathatós ösztönzésével e nép felemeléséhez.